

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Стаття присвячена проблемі визначення особливостей формування лексичної компетенції студентів немовних спеціальностей на основі вправ інтерактивного спрямування. Автор пропонує огляд науково-методичних розвідок із даної проблеми, розглядає доцільність дотримання класичної класифікації етапів формування лексичних навичок та ілюструє подану концепцію завданнями, укладеними на основі практичних розвідок.

Ключові слова: іношомовна компетенція, лексична одиниця, професійно спрямована англійська мова (англійська мова для спеціальних цілей), професійна комунікація.

Статья посвящена проблеме определения особенностей формирования лексической компетенции студентов неязыковых специальностей на основе упражнений интерактивного направления. Автор предлагает обзор научно-методических исследований по данной проблеме, рассматривает необходимость придерживаться классической классификации этапов формирования лексических умений и иллюстрирует эту концепцию заданиями, составленными на основе практических исследований.

Ключевые слова: иностранная компетенция, лексическая единица, профессионально направленный английский язык (английский язык для специальных целей), профессиональная коммуникация.

The article is devoted to the problem of defining the peculiarities of future non-linguists' lexical competence formation on the basis of interactive exercises. The author submits a review of methodic achievements concerning this problem, envisages the necessity of abiding the classical classification of lexical skills formation stages, and illustrates this conception with exercises, created on the basis of practical investigations.

Key words: foreign language competence, lexical unit, English for Specific Purposes (ESP), professional communication.

Слово «студент» за своєю сутністю нерозривно пов'язано із поняттям «навчання». Студентство – це особлива соціальна група, яка характеризується особливими умовами життя, праці, побуту, особливою суспільною поведінкою і психологією, метою якої є набуття знань і підготовка себе для майбутньої роботи [1, с. 95]. В «Українському педагогічному словнику» «студент» трактується як учень вищого навчального закладу [2, с. 322].

Згідно з вимогами чинної програми з іноземних мов для вищих навчальних закладів, студенти, що опановують визначену спеціальність, якою не є мовна підготовка (тобто студенти немовних / нефілологічних спеціальностей) повин-

ні володіти англійською мовою на рівні, що забезпечить їм можливість спілкуватися нею, отримувати і передавати інформацію зі свого фаху. Це вимагає володіння комунікативною компетенцією, необхідною для іношомовного спілкування в професійній сфері.

Поняття «компетенція» (від латинського *competere* – домагаюся, відповідаю, походжу) досить широко застосовується в різних галузях наукового знання. Зазвичай цей концепт вживається в працях авторів, які досліджують різні аспекти лінгвістики, а також теорії і методики навчання мов, а для його означення здебільшого використовуються терміни «лінгвістична (мовна) компе-

тенція» та «комунікативна компетенція». При цьому поняття «лінгвістична компетенція» введено в науковий обіг Н. Хомським, вживається в значенні знання правил мови, тоді як поняття «комунікативна компетенція», вперше застосоване Д. Хаймзом, означає знання, яке забезпечує індивідові можливість здійснення функціонально спрямованого мовленнєвого спілкування [6, с. 12].

Лексична компетенція, у свою чергу, як складова комунікативної компетенції, визначається у Загальноєвропейських Рекомендаціях із мовної освіти як «знання і здатність використовувати мовний словниковий запас» [5, с. 110], тобто практична змога застосовувати набутий багаж знань у спілкуванні та робочих процесах.

Вагомою ланкою педагогічної науки є вивчення проблеми професійно спрямованого навчання іншомовної мовленнєвої діяльності студентів немовних спеціальностей, якою у різний час займалися вітчизняні та зарубіжні дослідники (О.С. Большакова, Л.О. Ємельянова, А.Л. Мірзоян, С.І. Тітов, R. Benson). Більшість учених у своїх роботах вирішують проблеми, пов'язані з навчанням на основі спеціалізації, у межах наукової або вузькопрофесійної сфер спілкування. Дослідники вивчають особливості навчання професійного монологічного і діалогічного мовлення та їх специфічні види (Л.О. Ємельянова, М.Г. Кочнева, В.О. Плюхіна), розробляють цілісну систему навчання професійного мовлення на основі імітаційно-ділових ігор (С. Котлярова), визначають зміст навчання професійного спілкування з урахуванням рівнів спільної діяльності фахівців і характерних для них функцій спілкування (С.С. Коломієць).

Проблемам навчання іноземної мови за професійним спрямуванням у 70-90-ті роки минулого століття були присвячені наукові дослідження таких вчених-педагогів і методистів, як І.М. Бермана, Т.С. Серової, Т.І. Труханової, D.M. Brinton, M.A. Snow, M.B. Welsche, M. Canale & M. Swam, B. Coffey, E. Tarone, G. Yule. Дослідження в контексті нового століття знайшли відображення в роботах Л.І. Морської, О.Б. Тарнопольського, В.М. Топалової, О.В. Шмирової, L. Bredella, N. Brieger and J. Comfort, V. Hollett, T. Hutchinson and A. Waters та ін.

Вагомий внесок у розробку методики навчання англійської мови за професійним спрямуванням (ESP – English for Specific Purposes) було зроблено Р.С. Robinson, E. Tarone and G. Yule [13] однак, як зазначає О.Б. Тарнопольський, на даному етапі неможлива повна орієнтація на зарубіжні методики навчання, тому що існують певні розбіжності у навчанні англійської мови для спеціальних цілей на заході й у нашій країні. Вони полягають у тому, що в українській системі вищої освіти навчання іноземної мови для спеціальних цілей відбувається на основі програм, навча-

льних планів і матеріалів, складених спеціалістами-мовознавцями і методистами (із залученням спеціалістів у відповідній галузі). Побажання конкретних студентів щодо їхніх мовних потреб, перспектив на майбутнє, інтенцій із використання іноземної мови не враховуються. Мета, зміст і методи навчання формулюються централізовано, навчальні матеріали є також загальними для викладання одного курсу в різних навчальних закладах. Слід зазначити, що такий підхід значно знижує мотивацію студентів до вивчення іноземної мови, їхню ініціативність, самостійність, можливість креативного вияву [10, с. 12].

Західна методика вимагає починати навчання англійської мови для спеціальних цілей (ESP) з learners' needs analysis, тобто з аналізу потреб студентів кожної конкретної групи [12, с. 6]. На підставі такого аналізу викладач складає програму і навчальний план для певної групи. Такий підхід повною мірою відповідає вимогам Загальноєвропейських Рекомендацій із мовної освіти, у яких пропонується в навчанні іноземних мов виходити з потреб, мотивів, характеристик і здібностей студентів [5]. Отже, на даному етапі розвитку вітчизняної педагогічної науки процес навчання іноземної мови за професійним спрямуванням потребує значних змін і удосконалення, що призведе до утворення робочого шару фахівців із високим рівнем знань з іноземної мови та розвинутими вміннями професійного спілкування.

В умовах пошуку шляхів оптимізації навчального процесу перед ВНЗ висувається завдання створення ефективної методики формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів немовних спеціальностей. Складовою частиною комунікативної компетенції є лексична компетенція, без набуття якої повноцінне спілкування є неможливим. Важливість формування саме цього аспекту компетенції підкреслена як у дослідженнях останніх десятиліть, так і у нормативних документах, які визначають шлях методичних розвідок, у тому числі у чинній Програмі з англійської мови для професійного спілкування [9].

Огляд науково-методичних джерел із проблеми формування іншомовної лексичної компетенції (І.М. Берман, В.А. Бухбіндер, В.С. Коростильов, С.Ф. Шатілов, Ю.В. Гнаткевич, Ю.І. Пасов, Г.О. Китайгородська, О.Б. Тарнопольський, Е.В. Мірошніченко, І.В. Баценко, В.Д. Борщовецька та ін.) показує, що це питання займає провідне місце у методичній науці. Вченими-методистами досліджено роботу лексичних механізмів у рецептивних та продуктивних видах мовленнєвої діяльності, розроблено типи вправ і складено словники-мінімуми фахової лексики [10, с. 3]. Проте поряд із позитивним досвідом вирішення цієї проблеми існує необхідність пошуку нових шляхів навчання лексичного матеріалу, можливостей для підвищення ефективності

формування лексичної компетенції у студентів немовних спеціальностей. У сучасних методичних дослідженнях підкреслюється перспективність нових технологій і методів навчання, які мають бути залучені до навчального процесу у руслі комунікативного методу.

Метою даної статті є узагальнення актуального підходу до навчання студентів економічних спеціальностей лексичного матеріалу з опорою на комунікативний метод, а саме визначення етапів формування іншомовної лексичної компетенції студентів із наведенням практичного матеріалу у вигляді структурних апробованих завдань.

Розглядаючи проблему визначення етапів формування іншомовної лексичної компетенції, ми ґрунтуємося на положенні про те, що процес навчання іншомовної лексики проходить шлях від отримання знань із лексики і вироблення первинних (лексичних) умінь до розвитку вторинних (мовленнєвих) умінь через формування навички вживання професійної лексики сумісно з іншим матеріалом [3, с. 24]. Доповненням до даного положення є вказівка Ю.І. Пасова щодо поетапності формування лексичних навичок: спочатку формуються навички роботи з лексичним матеріалом, потім має місце етап удосконалення навичок, і лише після цього настає етап розвитку вмінь оперування лексичними одиницями у мовленнєвій діяльності [6, с. 26]. Класифікацією, яка у повному обсязі відображає особливості процесу набуття лексичної компетенції студентами-економістами, а також співвідноситься з набутками усіх попередніх досліджень, ми вважаємо систему С.Ф. Шатілова, яка складається з орієнтовно-підготовчого етапу для ознайомлення з новими лексичними одиницями і створення орієнтовної основи; стереотипно-ситуативного етапу для тренування у вживанні слів під час аналітико-синтетичної діяльності з новою лексикою; варіююче-ситуативного етапу для подальшої автоматизації дій із новим лексичним матеріалом у мовленнєвій діяльності [6, с. 86]. Така організація процесу навчання іншомовної лексики активізує

всі механізми навчального пізнання: сприйняття, яке забезпечує розуміння й усвідомлення навчального матеріалу, відтворення, що забезпечує детальне засвоєння з метою поглибленого пізнання, а також творче практичне застосування отриманих знань.

Першим етапом є рецептивне засвоєння лексичного матеріалу, інтерактивна діяльність у якому здійснюється за рахунок взаємодії студентів з іншомовною лексикою без опори на текст, за допомогою чого знімаються труднощі розуміння термінів підмови спеціальності і йде підготовка до виконання завдань із більшим охопленням матеріалу. Другий і третій етапи співвідносяться з репродуктивним і продуктивним засвоєнням іншомовної фахової лексики, тому взаємодія відбувається як у ланцюзі студент-текст, так і між студентами або з викладачем при виконанні мовленнєвої діяльності [10, с. 31].

Розглянемо кожен етап більш детально. На початковому етапі виконуються рецептивно-репродуктивні вправи на імітацію, називання та ідентифікацію лексичних одиниць. Для цього етапу навчання фахової лексики доцільним є використання переважно некомунікативних, повністю керованих вправ зі слуховими чи зоровими формальними опорами. Вони можуть непрямо повідомляти значення слова чи словосполучення або містити елемент здогадки і таким чином не тільки сприяти первинному закріпленню лексики, але й задіювати зв'язки з іншими аспектами мови (граматикою, фонетикою). Нижче пропонуємо приклад вправи першого етапу з теми «Marketing», розробленої автором з опорою на попередні практичні розвідки.

Вправа 1.

Мета: Ознайомлення із елементом активної термінологічної лексики теми.

Завдання: Read the description of the term 'target market'. Make a clear and simple definition of it. Look at the table with examples of target markets and coordinated products. Match products or services with their target markets.

(Baby's) dummy	Women (age range 20-50, profit: medium/ high)
Nail design	Women (25-45, profit: high)
Clothes for dogs	Parents (or small children)
Sun-block moisture	Women of any age and men in their 30-40s (any rank)
Pens with pastes	Businessmen and business ladies
Training equipment	Sportsmen

Режим виконання: у парах або індивідуально, усно.

Контроль: взаємоперевірка, обговорення та уточнення.

Вправи другого етапу спрямовані на відпрацювання різних операцій на функціонування лексичної навички: вибір одиниці із семантичного простору згідно із задумом висловлювання, семантично обумовлене комбінування слів і словоспо-

лучень, розгортання чи навпаки редуція ситуативних висловлювань, ситуативні заміни. За своїм характером ці вправи є умовно-комунікативними, частково керованими та індивідуальними. Вони передбачають наявність мовленнєвого завдання і ситуації, що забезпечують принцип інтерактивності, а також можливість використання слухових та зорових змістових опор. Нижче наводимо вправу з теми «Marketing», яка відпові-

дає вимогам другого етапу формування лексичної навички.

Вправа 2.

Мета: Ідентифікація та розрізнення термінологічних одиниць.

Завдання: Read the description of the term 'Consumer Social Responsibility'. Give definitions to the concepts in the list below. Explain which of them belong to the aspects of consumer social responsibility.

- Neighborhood watch.
- Environmental impact.
- Sympathetic humanity.
- Worldwide awareness.

Режим виконання: у парах або індивідуально, усно.

Контроль: обговорення варіантів відповідей та уточнення.

Advantages	Disadvantages
1	1
2	2
3	3

Discuss the term you have got in a group («Pop-up ads» or «Social networking sites»). Explain the term and give modern examples of such a way of marketing.

Fill in the table concerning the concept which you have discussed.

- Режим виконання: у парах, усно/письмово.
- Контроль: обговорення.

Вправа 4.

Мета: Оперування професійною лексикою на рівні висловлювання.

Завдання: Role play. The class is divided into groups. Each of them gets a name of the famous brand. The task is to tell some well-known facts about the production under the brand name, its image and create an advertising program for a possible new product.

- Siemens
- Nokia
- Blend-a-med
- Orbit

На третьому етапі лексичні навички удосконалюються. На цій стадії студенти за умов достатньої підготовки та вірного проходження попередніх стадій, готові до виконання вправ на включення лексичної одиниці у просте і складне висловлювання, і вправ, які забезпечують поступовий перехід від удосконалення лексичних навичок до розвитку мовленнєвих умінь. Усі завдання, які виконуються на цьому етапі, є комунікативними, з мінімальним керуванням, вони призначені для індивідуальної та групової роботи. Такі вправи також повинні містити мовленнєву ситуацію і мовленнєве завдання. Прикладом можуть слугувати два завдання, наведені нижче.

Вправа 3.

Мета: Оперування термінами на рівні речень.

Завдання: Look at the card with the table.

Cosmopolitan

Canon

Режим виконання: у групах, усно / письмово.

Контроль: обговорення.

Виходячи з вищесказаного, ми вважаємо, що навчання студентів економічних спеціальностей лексики виступає необхідним складником у досягненні головної мети – перетворення англійської мови на засіб професійного спілкування. Викладач повинен створити сприятливі передумови для свідомого засвоєння студентами іншомовної лексики як при виконанні найпростіших «технічних» вправ фахового спрямування, так і при використанні навчальних комунікативних ситуацій за рахунок слідування трьом основним етапам формування лексичної компетенції (орієнтовно-підготовчий, стереотипно-ситуативний та варіююче-ситуативний) за принципом «від простого до складного» та розробки вправ, співвіднесених із завданнями та метою кожного етапу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітвицька С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Гринюк Г.А., Семенчук Ю.О. Відбір навчального матеріалу для формування англійської лексичної компетенції у студентів-економістів // Іноземні мови. – 2007. – № 2. – С. 30-34.
4. Гришкова Р.О. Шляхи впровадження нових методичних принципів навчання іноземної мови // Вересень. – МОШПО. – Миколаїв, 2003. – № 2. – С. 51-57.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання // Наук. редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
6. Козак С.В. Коммуникативный подход в современных технологиях обучения иностранному языку в высшей школе // Научный вестник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, 2000. – Вип 12. – С. 12-17.
7. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. – М.: Русский язык, 1989. – 276 с.
8. Петранговська Н.Р. Вправи для навчання англійської фахової лексики студентів-економістів // Іноземні мови. – 2003. – № 2. – С. 24-25.
9. Програма з англійської мови для професійного спілкування/ Колектив авторів: Г.Є. Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І. Зуєнок та ін. – К.: Ленвіт, 2005. – 119 с.
10. Складенко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь // Іноземні мови. – 1999. – № 3. – С. 3-7.

11. Тарнопольський О.Б. Методика навчання англійської мови на 2 курсі технічного ВНЗ. – К.: Вища школа, 1993. – 167 с.
12. Canale M. From communicative competence to communicative language pedagogy // Language and Communication / Ed. By J. Richards & R. Schmidt. – London, Eng.: Longman, 1983. – P. 1-48.
13. Canale M., Swam M. Theoretical basis of communicative approach to second language teaching and testing / Applied Linguistics. – 1980. – № 1. – P. 1-48.
14. New ways in teaching vocabulary / Ed. By Paul Nation. – Alexandria: Teacher of English to Speakers of other languages, Inc., 1994. – 218 p.

Рецензенти: д.пед.н, професор Федоришин Б.О.,
д.пед.н., професор Сисоєва С.О.

© Шмідт В.В., 2009

Стаття надійшла до редакції 07.05.2009 р.